

1/7/2025

נושאונט מס' 71

דבר העורך

שלום לכם,

גיליון זה של "נושאונט" רואה אור ימים ספורים לאחר סיומו של מבצע "עם כלביא" והלחימה כנגד איראן. אנו תקווה, כי כל חברי איל"ת עברו בשלום את התקופה המאתגרת הזו, ולא נפגעו בגופם או בנפשם.

במהלך חודש מאי הלך לעולמו חברנו **שלמה וורגן**, אשר שימש כגזבר איל"ת ומארגן המכירות הפומביות שלה במשך עשרים שנה. את שני התפקידים התובעניים האלה מילא שלמה במסירות ובאחריות, ובקפדנות של "יקה" אמיתי. כולנו מרכינים ראש עם מותו, ומוודים לו על כל מה שעשה עבורנו. תמיד נזכור את שלמה כאדם צנוע, נעים הליכות ומלא חוש הומור. דברים לזכרו יתפרסמו בחוברת הקרובה של "נושאונט".

מיטב האיחולים לקיץ נעים ושקט,
יורם

רמברנדט, הצייר ה"יהודי" - חלק א' משה ביאלי שילה

רמברנדט הרמנזון ואן ריין או בקיצור **רמברנדט** נולד ביולי 1606 בעיר ליידן שבהולנד, ומת בשנת 1669 בגיל 63. הוא היה הבן התשיעי והאחרון למשפחה מהמעמד הבינוני – גבוה, אך היחיד מילדי המשפחה שזכה לחינוך אוניברסיטאי, כבר בגיל 14. תשוקתו לציור גברה על רצונו לזכות בהשכלה מסודרת, וכך הוא השתלם בציור, תחילה בעיר הולדתו ליידן, ואחר כך אצל הצייר **פיטר לסטמן** באמסטרדם.

נוהגים לחלק את הקריירה האומנותית של רמברנדט לשלוש תקופות:
א. ראשית חייו כאמן (1620–1635), תקופה בה רמברנדט חי בעיקר בליידן.
ב. תקופת הפאר (1635–1640), בה רמברנדט נישא ל**ססקיה**, עבר לאמסטרדם ונחשב לאמן מרכזי.
ג. תקופתו האחרונה (1640–1669), שבה לאחר מותה של ססקיה הוא ירד מנכסיו, אך במקביל יצר את יצירותיו המפורסמות ביותר.

רמברנדט גדל במשפחה נוצרית, ולדת יש מקום מרכזי ביצירתו. מבחינת הציבור היהודי יש לו מעמד מיוחד, משום שיצירתו עוסקת הרבה בתנ"ך. כידוע, הנוצרים מייחסים מידה שווה של קדושה לתנ"ך, אותו הם מכנים "הברית הישנה" ולברית החדשה. למעשה, ביצירותיהם של רוב האומנים הנוצרים יש העדפה ברורה לעיסוק בברית החדשה ובדמותו של **ישו**. רמברנדט צייר את התנ"ך הרבה יותר מכל צייר אחר, והותיר אחריו למעלה מ-70 יצירות תנכיות.

אברהם מארח את המלאכים

הקשר המיוחד של רמברנדט ליהודים אינו מתמצה רק בבחירת סיפורי התנ"ך כנושאים ליצירותיו. רמברנדט חי באזור של אמסטרדם שהיה מאוכלס ביהודים רבים, ויצר קשרים קרובים עם רבים מהם, כגון שכנו הטוב **מנשה בן ישראל**, שהיה, בין השאר, גם המדפיס העברי הראשון. יהודי אחר שהיה בקשר הדוק עם רמברנדט הוא **אפרים בואנו**, שהיה גם רופאו של הצייר, והונצח בשתיים מיצירותיו.

באוסף בולי האומנות שלי יש, כמובן, פריטים רבים המנציחים את יצירותיו התנכיות של רמברנדט. יכולתי להציג את היצירות על פי סדרן המקראי, אך העדפתי את הגישה התמטית: הפריטים יוצגו להלן על פי נושאים, בהתאם להצעתו של ד"ר דורון לוריא (בספרו "רמברנדט – מיתוס מול מציאות").

איל"ת – אגודה ישראלית לבולאות תימאטית בית יואל, נמל ת"א 40, תל-אביב 6350671

דמויות של מלאכים

חמש מן הסצנות התנכיות שצייר רמברנדט הן כאלה שבהן בני אנוש פוגשים במלאכים שליחי אלוהים. הראשונה שבהן היא "**אברהם** מארח את המלאכים" משנת 1656. המקרא מספר לנו על שלושה מלאכים, אך רמברנדט מצייר שני מלאכים מכונפים, ובמרכז התמונה את אלוהים בעצמו בדמות ישיש מכובד בעל זקן לבן וללא כנפיים. ברקע התמונה ניתן לראות את **שרה** ואת **ישמעאל** המתאמן בחץ וקשת.

עקדת יצחק

דמות של מלאך מופיעה גם בציור "עקדת יצחק" משנת 1634. הסצנה הנראית כאן היא הרגע הדרמטי, בו המלאך המכונף תופס את ידו של אברהם לבל ישלח את ידו אל הנער, בעת שהמאכלת נופלת ארצה. שימו לב, שידו של אברהם מכסה את עיניו של

יצחק לבל יראה את אשר קורה. אלמנט זה אינו כלול בסיפור המקראי, ומהווה מעין פרשנות של רמברנדט, המקנה לאברהם מידה של חמלה אנושית גם ברגע קשה זה.

המופע הבא של מלאך הוא בדמות הנאבקת עם **יעקב** בסמוך לחציית הירדן. רק בתום המאבק הבין יעקב שלפניו מלאך אלוהים, וביקש ממנו ברכה, שנסכה ביעקב ביטחון לקראת המפגש המתוח עם אחיו **עשיו** ("וַיֹּאמֶר, לֹא יַעֲקֹב יֹאמַר עוֹד שְׁמִי--כִּי, אִם-יִשְׂרָאֵל: כִּי-שָׂרִית עִם-אֱלֹהִים וְעִם-אֲנָשִׁים, וְתוֹכַל"). ציורו של רמברנדט "יעקב נאבק על המלאך" משנת 1659 מופיע על בולים מאנטיגואה ומהרפובליקה המרכז אפריקאית, אך אני מעדיף את מעטפת היום הראשון ההולנדית משנת 2006 הנראית להלן, בה מופיע הציור באיור הצד.

איל"ת – אגודה ישראלית לבולאות תימאטית

בית יואל, נמל ת"א 40, תל-אביב 6350671

בספר במדבר מסופר על **בלק בן ציפור**, מלך מואב, החושש מפני בני ישראל העולים ממצרים. בלק פונה אל **בלעם בן בעור**, אשר נודע כנביא וקוסם, ושוכר את שירותיו כדי שיקלל את בני ישראל. בלק מסכים לקבל על עצמו את המשימה, אף כי במקביל, הוא מתחייב לומר רק את אשר ישים אלוהים בפיו.

בדרך מתייצב בפניו מלאך אלוהים, עד שאתונו של בלעם כורעת ארצה. בלעם מכה בה, אך היא פותחת את פיה ומתווכחת עימו. כידוע, בסופו של דבר נמצא בלעם מברך את עם ישראל לאמור: **"מְבָרְכֶךָ בָּרוּךְ, וְאֶרְרֶךָ אֲרוּר"** (במדבר, פרק כ"ד פסוק ט').

REMBRANDT VAN RIJN (1606-1669) "BALAAM AND THE ASS", 1626

הציור של רמברנדט משנת 1626 מראה את האתון פוצה את פיה, ונוזפת בבלעם המכה אותה. ציור זה הוא מראשית דרכו של רמברנדט, וניכרת בו השפעה של מורו, פיטר לסטמן. ציור של לסטמן משנת 1622, המתייחס לאותו סיפור, ובו עיצוב דומה לבלעם ולאתון נמצא באוסף מוזיאון ישראל בירושלים.

המופע האחרון של מלאכים בציוריו המקראיים של רמברנדט הוא מעט עקיף. בספר דניאל מובא הסיפור אודות המשתה שערך בלשאצר, מלך בבל. במהלך המשתה משתמשים בלשאצר, שריו ונשותיו בגביעים הקדושים, אשר נשדדו מבית המקדש, ובכך מחללים אותם. יד נעלמה כותבת על טיח הקיר ליד הנברשת את הכתובת: "מנא מנא תקל ופרסין". איש אינו יודע לפענח את משמעות הכתובת, למעט דניאל ה"מתרגם" אותה כנבואת חורבן ביחס לבבל, אשר תיפול בידי הפרסים.

ציורו של רמברנדט "משתה בלשאצר" משנת 1635 מתעדת את הרגע הסוער, בו היד האלוהית כותבת על הקיר את נבואת הזעם. בלשאצר מביט בבהלה במחזה, וגביע היין נשמט מידו. עיניהם של הגבר והאישה שלשמאלו של המלך פעורות בבהלה, בעוד שהאישה בצד ימין נראית כמי שמאבדת את שיווי משקלה. תווי הפנים הברורים מציגים את רגשותיהם של המלך ושאר הנוכחים, ומתוארים באופן מדויק ובולט. פרטי הלבוש - אף הם מתוארים בצורה חיה ומפורטת בסגנון ריאליסטי.

משתה בלשאצר. גלוית מרב.

אלמנט עיקרי בציור הוא הכתובת עצמה. רמברנדט לא ידע עברית, אך הכיר את צורת אותיות האלפבית מלימודי יהדות אצל הרב מנשה בן ישראל. סדר האותיות אינו מוצג מימין לשמאל אופקית, אלא מלמעלה למטה, כשסדר הטורים מימין לשמאל, כך שבקריאה רגילה נכתב "ממתוס ננקפי אאלרן". הסיבה לכך אינה חוסר היכרותו של רמברנדט עם השפה העברית (בציור "לוחות הברית" הוא כתב את עשרת הדיברות בצורה נאותה), אלא פרשנות תלמודית, הטוענת כי הכתובת נרשמה בצופן, ומסיבה זו נעלם פשרה מחכמי המלכות.

ציור זה הוא יוצא דופן בעבודותיו של רמברנדט מבחינת טכניקות הציור בהן השתמש האמן. מגוון הצבעים רחב ועשיר בצורה יוצאת דופן, וכולל פיגמנטים נדירים, כגון: ששר, עופרת, בדיל צהוב, אוכרה ואזוריט. מן הראוי לעצור כאן, ולחלוק כבוד ליצירה מרהיבה זו, הנמצאת כיום בגלריה הלאומית בלונדון.

משה ביאלי שילה אוסף פריטים בולאיים בנושאים התנ"ך בראי האומנות, ציורי מערות וסלעים וכן בנושאים שונים הקשורים באומנות הציור. כתובתו למשלוח תגובות: biali.moshe@gmail.com

איל"ת – אגודה ישראלית לבולאות תימאטית בית יואל, נמל ת"א 40, תל-אביב 6350671

נפילה: המפל הלא נכון רישארד פראנגה

ב-3 במאי 1932 הונפקה בפיליפינים, אז עדיין טריטוריה בשליטת ארצות הברית, סדרה של שבעה בולים, המתארים אתרים מעניינים ברחבי המדינה. בין האתרים ניתן לראות את הר הגעש מאיון, בניין הדואר המרכזי במנילה, מזח במפרץ מנילה ועוד.

שלושה מבולי הסדרה של הפיליפינים משנת 1932. מימין לשמאל: טרסות לגידול אורז, המזח במפרץ מנילה ובניין הדואר המרכזי של מנילה.

מפל פנגסנגהאן?

בולי הסדרה הם נאים מאוד, אך הפעם נתמקד רק באחד מהם: הבול בעל ערך נקוב של 18 סנטאבו, המראה את מפל פנגסנגהאן באי לוזון שבמחוז לגונה. זהו אחד מאתרי התיירות הבולטים בפיליפינים, וסיורי שיט למקום החלו עוד בתקופת השלטון הספרדי במאה ה-19. בשנת 1939 הוכרזו המפל והקניון סביבו כפארק לאומי, ולא בכדי. דא עקא, שהתמונה על גבי הבול כלל אינה מראה את מפל פנגסנגהאן, אלא דווקא את מפל ורנל, הנמצא בפארק הלאומי יוסמיטי במדינת קליפורניה שבארצות הברית. כיצד אירעה טעות קולוסאלית שכזו, ומדוע איש לא הבחין בה לפני שהבולים הודפו והופצו לקהל הרחב?

הפרשה החלה כאשר מנהל הדואר של מנילה, **חואן רואיז**, שלח מכתב למנהלי הדואר האמריקאי בוושנינגטון ב-17 בנובמבר 1930, וביקש ש"יודפסו בולים המתארים את נופי הפיליפינים כדי לפרסם את

איי הפיליפינים ולמשוך תיירים". ב-24 באפריל 1931, חואן רואיז פירט את הבקשה על ידי שליחת שבעה עיצובים של בולים וכתב: "תצלומים או רפרודוקציות של תצלומים המתארים את הפיליפינים לשימוש עבור כל ערך כפי שצוין לעיל (שבעה עיצובים) מצורפים למכתב זה".

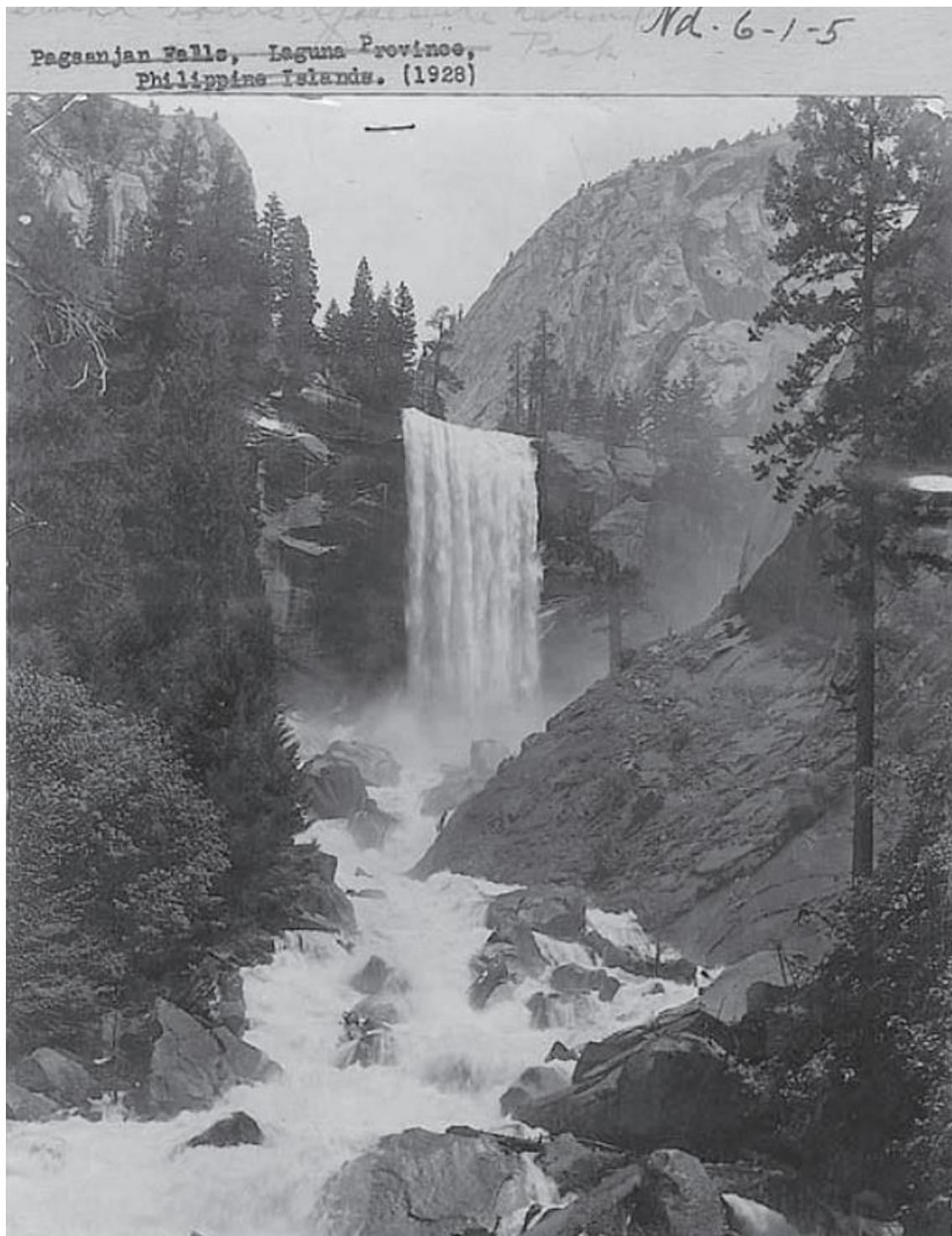
הבולים הוכנו והודפסו על בסיס הבקשה של חואן רואיז על ידי המשרד לחריטה והדפסה (Bureau of Engraving and Printing) בוושנינגטון, תוך החלפת מכתבים עם הנהלת הדואר במנילה. הוכנו הגהות בשני צבעים, ואלו אושרו סופית ב-14 בנובמבר 1931, מבלי שאיש הבחין בטעות.

איל"ת – אגודה ישראלית לבולאות תימאטית

בית יואל, נמל ת"א 40, תל-אביב 6350671

ההבדלים בין שני המפלים הם ברורים מאוד, אף שבשני המפלים המים צונחים מגובה של כ-90 מטרים. מפל פנגסנגהאן נופל לבריכה גדולה, בעוד שמפל ורנל נופל לנחל הזורם בין סלעים. מפל פנגסנגהאן צר בחלקו העליון, בעוד שמפל ורנל הוא רחב לכל אורכו. הצמחייה מסביב לשני המפלים היא שונה לחלוטין. מעל מפל פנגסנגהאן נמצא סלע רב-גובה, כך שלא ניתן לראות את קו הרקיע הצמוד אליו, וזאת בניגוד למפל ורנל. בקיצור, קשה להבין איך מישהו שראה את שני האתרים יכול להתבלבל ביניהם.

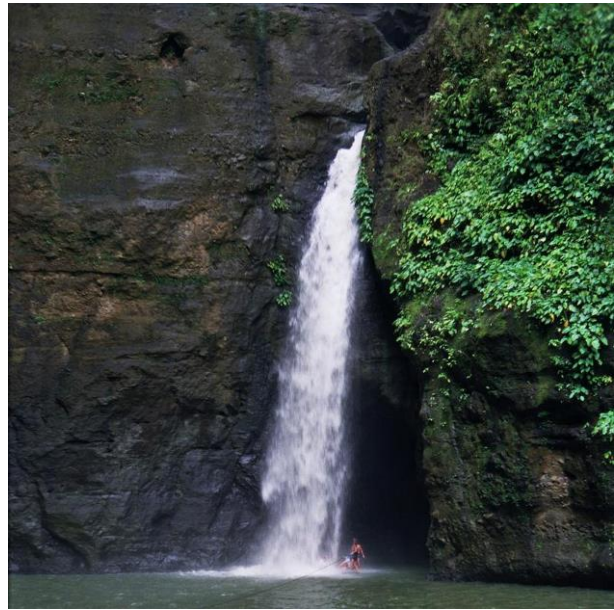

תמונה של מפל ורנל בפארק הלאומי יוסמיטי, אשר בראשה הכיתוב השגוי "מפל פנגסנגהאן"

איל"ת – אגודה ישראלית לבולאות תימאטית בית יואל, נמל ת"א 40, תל-אביב 6350671

הדפסת הסדרה של שבעת הבולים הושלמה ב-18 בינואר 1932, וחמישה ימים אחר כך הם נשלחו מסיאטל לפיליפינים. מכירת הבולים החלה ב-3 במאי 1932, ולמרבית התדהמה איש לא שם לב לטעות בעיצוב הבול בערך 18 סנטאבו. רק ב-13 בנובמבר, כשישה חודשים לאחר תחילת המכירה, פרסם עיתון במנילה גילוי על הבול השגוי. ארבעה ימים לאחר מכן, ב-17 בנובמבר, הושעו רשמית מכירות הבול של מפל פנגסנגהאן (שאינו אלא מפל ורנל), וכמובן שמייד הביקוש לבול בקרב אספנים גדל משמעותית.

מפל פנגסנגהאן האמיתי

הבול של מפל פנגסנגהאן הודפס במהדורה של יותר מ-1,003,400 עותקים לשימוש בפיליפינים, ועוד 10,000 בולים נשלחו לסוכנות הבולאות בוויינגטון. הדואר הפיליפיני החליט להשמיד את בולי המפל שלא נמכרו, וב-5 בינואר 1933 הושמדו 911,421 בולים. לבקשת הדואר במנילה שלחה סוכנות הבולאות בוויינגטון את 1,450 הבולים שטרם נמכרו לפיליפינים ב-8 במרץ 1933. אין תיעוד כי בולים אלה הושמדו, ולכן ניתן להניח, כי הדואר בפיליפינים מכר אותם בחשאי לסוחרים בולים. מכאן שבסך הכל נמכרו בפיליפינים כ-90,000 בולים מהמשלוח המקורי, וכן עשרת אלפים בולים של הסוכנות בוויינגטון. מדובר, איפוא, בבול בעל רמת נדירות נמוכה יחסית, וערכו כיום הוא כ-25 דולר – הרבה יותר משאר בולי הסדרה (הנמכרים בפחות מדולר אחד), אבל עדיין מחיר השווה לכל נפש.

אבל זה לא סוף הסיפור! ביולי 1932 הקיף הטייס הגרמני, **וולפגנג פון גרונאו**, את כדור הארץ בטיסה (44,000 קילומטר, במסע שארך 111 ימים, וכלל נחיתת ביניים בפיליפינים ב-27 בספטמבר), וכך הוחלט לציין את המאורע באמצעות הדפס רכב על בולי סדרת המפל "שלנו". בסך הכל הופצו 30,000 בולים של מפל פנגסנגהאן עם הדפס רכב של הטיסה (כמו זה המוצג לעיל), ועד גילוי הטעות בחודש נובמבר נמכרו כ-25,000 מהם. יתר 5,000 הבולים הושמדו בינואר 1933.

איל"ת – אגודה ישראלית לבולאות תימאטית בית יואל, נמל ת"א 40, תל-אביב 6350671

בול דוגמא מההנפקה
של שנת 2003

לאחר הפסקת המכירה והשמדת הבולים הוחלט שלא להנפיק בול מתוקן, וכך מפל פנגסנגהאן האמיתי נותר ללא הנצחה בולאית עד לשנת 1971. בשנה זו החליטה הרפובליקה העצמאית של הפיליפינים להנפיק סדרה של ארבעה בולים לעידוד התיירות במדינה. אחד מהם מראה את המפל האמיתי על רקע סירת תיירים המשייטת במים השוצפים. חשוב לציין, כי הדרך היחידה להגיע למפל היא באמצעות סירות קטנות הנקראות "בנקות", אשר אחת מהן נראית בבול. המסע מהעיירה פנגסנגהאן אורך למעלה משעה, ודורש שני חותרים מיומנים. כ-500 תיירים עושים מסע כזה מידי יום, והם נהנים ממראה המפל המרהיב ומהנופים הציוריים שמסביב. בשנת 2003 זכה המפל להנצחה בולאית נוספת, וזאת במסגרת סדרה של 8 בולים.

רישארד פראנגה הוא העורך של המגזין "טמטיק" הרואה אור בפולין, אשר מוקדש לבולאות תמטית. נושאי האיסוף שלו הם משחק הכדורסל ויין. תגובות למאמר יש להפנות למערכת "נושאונט".